

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות
מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמרו בישיה"ק

"חטוף ואכול חטוף ושתי"

ניצול הזמן - ע"י התבוננות במהות החיים

בדרך כלל אנו מנסים להדחיק את המחשבות על החיים שלאחר המוות, על הגן ועדן והגיהנום, אבל גם מי שלא יחשוב על זה בסוף יגיע לשם... אין אפשרות לחמוק מכך. זאת היא האמת ואין להתעלם ממנה. חיי האדם בעולם הזה קצובים הם, ובסופו של דבר ייאלץ ליתן דין וחשבון. ההתחמקות לא תועיל לו לאדם, ורק אם הוא יחשוב על כך יהיה בכוחו להתעורר על פי זה ולתקן את דרכיו.

האדם גדל ע"י הניסיונות והקשיים

'וכשאני לעצמי מה אני', כתב רבינו יונה משל למה הדבר דומה 'למלך שנתן שדהו לעבדיו ופסק עמהם בשלשים כור לשנה, טרחו בה הרבה והביאו לו רק חמשה כורין. אמר להם המלך והלא פסקתם עמי בשלושים כורין, אמרו לו אדוננו המלך, שדה שנתת לנו זבורית היתה טרחנו בה הרבה ולא היינו יכולין להוציא ממנה יותר מחמשה כורין'.

והנמשל הוא לאדם. כל אדם הוא 'זיבורית' מבחינה מסוימת, יש בו עפריות גסה שמושכת אותו למטה לארץ, קשיים ונסיונות שצצים על כל צעד ושעל, ועליו להתגבר, להתאמץ, לטרוח בה הרבה ולהביא למלך כל מה שתעלה מצודתו.

וכלשון רבינו יונה: "אפילו כשאדם טורח הרבה לעשות הישר בעיני ה' אין אדם יכול להשיג אלא לדבר מועט ממה שחייב לעשות וזהו שנהא' כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו". שאם לא מפני יצר הרע הרבה באדם אפי' בלא שיטרח ויחזור אחר המצוה היה עושה מהם הרבה כשדה עדית אפי' אם לא יטרוח בעבודת אדמתו יצא ממנה שום דבר. אבל עכשיו שיועד שאפי' אם יטרח הרבה לא ישיג אלא המיעוט מפני יצר הרע שמקלקל גופו. כל שכן אם לא יטרח תשאר נפשו ריקה מן המצות כמו שדה זבורית אם לא יטרח בה ואם לא יזבלנו ויחרישנו לא יצא ממנו שום דבר... ומפני זה סמך עוררות אחרים ועוררות עצמו ואמר אם אין לי מי לי, ואם לא אטרח ומעורר את עצמי לחזר אחר המצות אשר מהן ריקן, שאף כשאני לעצמי וטרח בהן איני משיג לחלק קטן מכמה חלקים ומה אני משיג אם לא אטרח כלל".

אמנם יש להבין, אם עבדי המלך, לאחר כל מאמציהם, אינם מסוגלים להביא לו כי אם חמשה כורין, מדוע מעיקרא הוא גוזר עליהם יותר מכפי יכולתם ופוסק להביא לו שלושים.

ועל כרחך שהתביעה אינה לשם תביעה, שבאמת יוטל על העבד להביא את מלוא הסכום שנקצב עליו, אלא רק להמחיש לו היכן היעד ומה הם הקשיים האורבים לפניו ומרחיקים אותו מהיעד. באמת מוטל עליו רק חמשה כור, אך שייך שאין זה מפני שזהו מלוא הסכום הנצרך, אלא משום שזוהי השדה שניתנה לו - שדה זיבורית שאי אפשר להוציא ממנה יותר.

וכך הוא בעבודת הבורא, הקב"ה לא דורש מהאדם למעלה מכפי יכולותיו, אבל רצונו שיידיע האדם את הקשיים הניצבים בדרך ויכיר בכך שעליו לעמול ולהתגבר על הקשיים, וזוהי גופא המטרה, לא שישפק סתם כך שלושים כור אלא שאת שאת המעט שכן השיג, יגיש בעמל וביגע.

הקב"ה אינו זקוק למלאכים, בכוונה תחילה הוא ברא בני אדם קרוצי חומר, שמתוך הנמיכות וטבעם החומרי יתעלו ויתקברו אליו, וזה חביב לפניו יותר מהכל. אותה זיבורית שהאדם מביא לבסוף, נחשבת הרבה יותר מעידי עידי. משום כך היחס לקושי לא אמור להיות כאל קושי אלא כאל אתגר וקרב קפיצה, שמיועד להתרומם מעליו וממילא להתרומם ממנו. וכך כותב הרמ"ק, שככל שהקשיים הנישאים על האדם יותר גדולים כך סימן שהאדם יותר גדול, ולפיכך דוקא הערים עליו הבורא קשיים על גבי קשיים - להרימו ולקברו אליו, כמידת הקשיים כך מידת התרוממות.

מעתה, אם האדם צלח קושי מסויים, אין זה סיבה שכעת תהיה לו מנוחה והוא ייפטר מלעבוד, אלא אדרבה, שיבואו אליו עוד קשיים, כי הרי כעת הוא התרומם ועמד בניסיון, ואם כן עליו להתרומם עוד. הקושי אינו בעיה אלא מעלה, הוא אתגר המזניק את האדם אל על.

פרק א' משנה י"ד. "הוא היה אומר אם אין לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי".

התבונן בשביל מה אנו חיים

כתב רבינו יונה: "אם לא אוכיה עצמי שארזו עצמי במצוות מי לי להוכיח ולזרזני, כי זרזו האחרים טוב הוא לפי שעה אבל כשיעורר האדם את עצמו בכל יום ויום יוסיף לחשוב מחשבות לעשות מלאכת ה' ואין שכחה לפניו כאשר לבו חפץ, והוא דרך ישר לפני איש".

מבואר בדבריו ההבדל בין תוכחה שמוכיחים האחרים את האדם לבין תוכחה שהוא מוכיח את עצמו, בתוכחה אחרים המסר חולף ומשתכח עם הזמן, מה שאין כן בתוכחה עצמו האדם מחזיק את ההתעוררות לאורך ימים והרושם נותר לזמן רב.

ולכשנתבונן בדבר עלינו להבין את טעמו, האם זהו חילוק יבש גרידא במשך זמן תפוגת התוכחה, או שמא יש חילוק מהותי, בין התעוררות שבאה מהאדם עצמו לבין תוכחה שנשלחה אליו מאחרים.

ובאמת שורש החילוק טמון בלשון רבינו יונה: "ואין שכחה לפניו כאשר ליבו חפץ". דהיינו שהסיבה שהאדם אינו שוכח את תוכחת עצמו היא לפי שליבו חפץ בכך, הוא עצמו גורם את ההתעוררות והוא שם את הלב לאן עליו להועיד את פניו.

אין אדם שלא רוצה לחיות. העולם מלא באנשים שרוצים לנצל את החיים, זה מה שליבם חפץ. אבל הסיבה שהבריות אינן עומדות ביעד זה, אינו משום שאינן רוצות את החיים, אלא מפני שפשוט לא יודעים מהו חיים.

אם האדם רוצה למלא את ימיו ושנותיו, עליו להתבונן בשביל מה הוא חי ומה המטרה שלו בעולם, וכך הוא יוכל להוביל את רצון החיים למקומו האמיתי, להתחיל לעבוד, לעלות ולנצל את החיים.

וכך כותב הרמח"ל בחיבורו 'דרך עץ חיים': "הלא האדם רוב שנות ימיו עומד לחשוב חשבונות עסקיו, עסקי חיי שעה, ולמה לא ישים אל לבבו אפילו שעה אחת גם לזאת לחשוב מחשבת ממש - מה הוא, ולמה בא לעולם, או מה מבקש ממנו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ומה יהיה סוף כל ענייניו". "זאת היא התרופה היותר גדולה וחזקה שתוכל להמציא נגד היצר, והיא קלה, ופעולתה גדולה ופריה רב, שיעמוד האדם בכל יום לפחות שעה אחת פנוי משאר כל המחשבות לחשוב רק על הענין הזה שאמרתיו".

חובת לימוד המוסר

זוהי גם מטרתו של 'סדר מוסר'. שהאדם יישב עם עצמו לבד פרק זמן מסויים, ופשוט יחשוב. למה הוא חי, לאן הוא צריך להתקדם בחיים ומה הוא צריך לעשות עבור זה. רק כאשר מתבוננים בזה ניתן לנצל את החיים שניתנו לו כפי שצריך לנצל.

כי כאמור, כל אחד יודע, אין אחד שלא מכיר בערך החיים וברור לו שצריך לנצל אותם, כל הנושא הוא האם האדם חי את הדברים או שהוא חי כסוס שוטף במלחמה. העצירה והמחשבה גורמות להחזיר את הכל מן השכל אל הלב, וכך לנהל את החיים על פי זה. אפילו סדר המוסר עצמו יכול להתנהל בצורה של 'מלומדה', וכדי לעורר את הלב יש לחשוב מחדש כל פעם מה אני והיכן אני אוהז.

ובעלי המוסר אמרו, שהמרחק בין 'וידעת היום' לבין 'והשבות אל לבבך' הוא מרחק שמיים וארץ. יש הבדל עצום בין מה שהאדם יודע לבין מה שהוא מצליח לחיות למעשה. יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת' אצל האדם מה חובתו בעולמו, דהיינו שלא מספיק שהדברים יהיו 'מבוררים' אצל האדם אלא הוא זקוק 'לאמתם' בליבו, שיחדירם היטב בליבו. אדם שלומד מוסר בקביעות ושאינו לומד הוא לא אותו אדם, כי ע"י ההתבוננות בכל יום לפרק זמן מסויים - חשים יותר את העוה"ב, כדי לנצל את החיים כאן בעולם עלינו 'לחיות' את העוה"ב, רק כך נכין את עצמנו אליו כיאמת.

פעם הגיעה אלי בעיר אשדוד אשה מרת נפש שנתגרשה מבעלה ל"ע, והתלוננה במילים הללו: 'מדוע הקב"ה פירק אותי?'... אמרתי לה, עליך לדעת שגם אם הקב"ה עשה לך כך הוא לא פירק אותך, הוא פירק את הבית שלך בשביל לבנות אותך. כל קושי שיש לאדם לא נועד בשביל שיהיה קשה לו אלא בשביל שיתגבר עליו ויבנה ממנו, ואם הקב"ה שלח לך כזה קושי בודאי שהמטרה היא שתבני ממנו בנין רב קומות.

דא עקא, שרוב בני האדם אינם ניגשים אל הקשיים במבט הנכון, וחושבים שהוא מטרד שחבל שקיים ומעיק עליהם סתם כך. אבל האמת היא הפוכה בדיוק. אמנם כל אחד חושב שיש לו קשיים מיוחדים שקיימים רק אצלו, יותר מכל האחרים, והוא מתלונן מדוע נשלחו דוקא לו, אך לעומת זאת האמת לאמיתה שלכל אחד יש קשיים ובאותה רמת קושי, וזהו התפקיד של האדם, להתגבר על אותם קשיים ולעלות.

לפעמים בחורים באים ומתלוננים על הקשיים הגדולים שיש אך ורק להם ולא לאף אחד אחר, ואינם יודעים שזו התלונה שיש לכולם. כי אין למישהו אחד קשיים יותר מאחרים, לכל אחד יש את התפקיד שלו בעולם, תפקיד מיוחד בשבילו, וחלק ממילוי התפקיד הוא לדלג על הנסיגות שנשלחו במיוחד אליו. (פעם ניגש אלי בחור מהישיבה בעל כשרון גדול שכל רואיו הועידוהו לגדולות, וטען שקשה לו יותר מכל האחרים. כולם מבינים את הסוגיות בקלות ובמהירות, ואילו הוא מלא בחבילי קושיות... אמרתי לו, אדרבה אשריך שזכית, הרי זה נובע ממעלה ולא מחסרון. מחמת שאתה בעל כשרון לכן אתה חושב על כל הקושיות בסוגיא, ולאחרים זה אפילו לא מתעורר. אולם הוא טען, סוף סוף יותר קשה לי... ענית לי, תביא לי את שם אמך ואתפלל עליך שתהיה כמו כולם... הלה נבהל מיד, והלך לו...)

ניצול הזמן בימי הבחירות

ואם לא עכשיו אימתי, ברבינו יונה כתב: "שלא יאמר אני היום עסוק במלאכתי למחר אפנה ואעסוק ואתקן עצמי, כי שמה לא תפנה, ואפי' אם יפנה - היום ההוא חלף עבר ובטל אותו ממלאכת ה' ולא יוכל לשלמו כל ימיו, כי כל הימים אשר הוא חי על האדמה חייב הוא לתקן עצמו ולעסוק במצות ואין לו רשות ליבטל ממלאכתו ואפי' שעה אחת".

כל אדם צריך לדעת שלא חיים כאן לנצח, יבוא יום ובו האדם יעלה למעלה ויתן דין וחשבון על כל מעשיו, ובטרם יספה וימו יבוא עליו לנצל את הימים ולעשות כל אשרים צעירים חושבים בדרך כלל שהזמן עוד לפניהם, אין צורך דחוף להתקדם עכשיו, החיים עוד ארוכים ואפשר להספיק בהם הכל. גם אם לא כעת, אז בכלל, ואם לא אז - לאחר שיחתנו את הילדים, וכו' וכו', וכך

האדם אומר לעצמו משחר היותו, אם לא עכשיו אז בשלב הבא. אולם צריך לדעת שהחיים חולפים ועוברים מהר, אם האדם לא יתחיל עכשיו, ועכשיו דוקא, הוא ימצא את עצמו עומד בסוף ימיו ורואה ח"ו שנשאר אותו דבר. אותם תירוצים שקיימים כעת קיימים גם אחר כך, האדם פשוט צריך להתחיל מיד ולדעת שאין יותר מאוחר.

יש פתגם בגרמנית, שהאומרים 'מחר' הם עצלנים, אין להם רצון לעשות ולהתקדם ולכן הם דוחים את זה הלאה. ובשם חסידים מליצים שזו כוונת חז"ל בענין התשובה (יומא פו:), 'באותה אשה באותו פרק ובאותו מקום', יען כי תמיד האדם דוחה את מעשיו למחר ועל שם העתיד, שאחרי זה יהיה כבר יותר טוב, אך לבסוף הוא מגלה את עצמו 'באותה אשה, באותו פרק ובאותו מקום', כשהוא נשאר אותו דבר...

בענין זה שמעתי מהגרי"פ גולדווסר שליט"א לפרש את הפסוק 'ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד', דלכא' יש לתמוה מדוע הוקדם ההווה לעבר וקודם כל כתיב 'ה' מלך' עוד לפני 'ה' מלך', ואמר ע"ז דבר נפלא, שאמנם הכי נח לאדם להמליך את הקב"ה על העבר או על העתיד, אולם הדבר הראשון, העיקרי והקשה ביותר הוא להמליך את הקב"ה על ההווה...

זקני ז"ל, כאשר היה בסוף ימיו כבן תשעים שנה, אמר לי שכשם שבגיל ארבעים מסתכלים על החיים ורואים כיצד הם חלפו מהר, כך זה בדיוק בגיל תשעים. אין הבדל בין אז לעכשיו. הלילה לאחר מעריב אמרתי את הדברים למרן המשגיח שליט"א, והוא אמר לי: 'נכון'. וזכרוננו בהיותי בערך בגיל עשרים, עזות היתה בי וניגשתי לאדם מבוגר זצ"ל שהכרתי, שהיה כבן שמונים, ושאלתי אותו האם בגילו הוא חושב על יום המוות יותר ממני. אמר לי הזקן, בדיוק כפי שאתה מתעלם כעת מהמוות ומעדיף שלא לחשוב עליו, כך בדיוק אני, אין כל הבדל ביני לביני, שנינו יודעים שבסוף אותו יום יבוא אלא ששנינו מתעלמים ממנו... (וגם אני יכול להעיד על עצמי בזמן הזה, כעת אני קרוב יותר לגיל השמונים מאשר לגיל העשרים, ובכל זאת אינני מרגיש שינוי ממשי בהרגשת יום המוות מיני אז, כל הימים שווים...).

סיפר לי יהודי ז"ל בשם יהודי אחר, ששמע מיהודי שלפניו ששמע בעצמו מתלמיד הקצות החושן, שלאחר שנותני אצל הקצות פנה לחזור לביתו המרוחק, וניגש אל רבו לקבל ברכת פרידה. תפס הקצות בידו, ואמר לו את לשון הפסוק "שמח בחור בילדותך ויטיב לבך בימי בחורותך והלך בדרכי לבך ובמראי עיניך, ודע כי על כל אלה יביאך האלוקים במשפט"...

בהיות האדם בשנותיו הצעירות עולות בו מחשבות שכדאי לו כעת 'ליהנות מן החיים' ולעשות ככל העולה על רוחו, אחרת חלילה עתיד ליתן את הדין... אך לא. אין הבדל בין הזמן הזה לימים הבאים. החיים ניתנו לאדם בשביל לנצל אותם עד תומם, ועל הכל יביא הקב"ה במשפט.

מידת הזכיה כמידת השאיפה

מתוך שיחת שלי"ס על הפרשה (משנים קודמות)

להראותה לו, הרי בלא"ה עשייתה לבסוף לא היתה מחמת ראייתה. ויסוד על יסוד נגלה לנו כאן, שכדי לשאוף ולזכות על ידי השאיפה יש לדעת במדויק מהי המטרה ולהיכן ניתן להגיע, וכאשר האדם יודע אל נכון למה הוא שואף ולהיכן הוא נכסף כך השאיפה תוכל לזכותו כאמור לכבוש את היעד, ולפיכך משה שרצה להחכים במעשה המנורה (וכמב' ברמב"ן שלא היה זה מעשה ותו לא אלא חכמה נעלמה וזה מה שנתקשה משה) הראהו הקב"ה מנורה של אש, שיידע לאיזו חכמה הוא צריך להגיע.

וכיוצא בזה מבואר בהא דאשכחן בירושלמי, דהנה ידוע מבבלי עירובין (גי): "אמר רבי האי דמחודנא מחבראי - דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה" ובירושלמי ביצה (ה'), 'א' שרבי אמר שזכה לתורה רק בגלל שראה את אחוריו ר' מאיר. ואם כי אין לנו מושג מה ראה רבי באור המאיר אחוריו של ר"מ, אך יש להבין וכי יכל רבי לדרוש מעצמו יתר ממה שעשה עד כעת שעל זה אמר שרק מעתה זכה לתורה, הלא יגע בעשר אצבעותיו בתורה ולא נהנה בהם כמלא אצבע קטנה (כתובות קד).

והמבואר שאף שגם קודם עסק בתורה לשמה ככל יכולתו, אך כאשר גוברת השאיפה בלב האדם והוא רואה כמה ניתן להשיג עוד יותר, גם יכולותיו מתגברות עוד יותר בהתאם למידת השאיפה. וכאשר ראה רבי או רואה כל גדול בדורו שהדרגות העליונות גבוהות עוד יותר והוא מכיר בגודל מה שניתן להגיע אליו, גם מה שעשה עד כאן לא נחשב בעיניו לעומת מה שהוא רוצה ויכול להשיג מעתה, ובידו לזכות ולהשיג עוד ועוד עד רום שמיים.

וכן הוא גם אנו בדיון, יש דברים שנראים לנו כלמעלה מהשגתנו, אך אם נכיר במה שאנו שואפים אליו ונדע בדיוק לאן אנו יכולים ולאנו חותרים להגיע, יפתחו לפנינו כל השערים ואין דבר שיהיה מנוע מאיתנו. די להביט ולראות ימין אל אותם מבינינו שכן זכו כדי להכיר במטרה, וכך לשאוף וממילא לזכות עד אליה.

בפרשה אנו מוצאים את ענין 'למה נגרע', שהאנשים הטמאים לנפש אדם אמרו אל משה למה נגרע מלהקריב את קרבן ה', וכן יש גם לקמן פר' פנחס גבי בנות צלפחד שאמרו למה נגרע מלהיות לנו חלק ונחלה. וברש"י כתב: "וראויה היתה פרשה זו להאמר על ידי משה כשאר כל התורה כולה, אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהם, שמגלגלין זכות על ידי זכאי" (וכע"ז) כתב לגבי בנות צלפחד להלן (כ"ז). ומבואר שזכו אותם אנשים לזכות נשגבה שלא מצינו כמותה, שתכתב הפרשה על ידם (וברור שאין הכוונה שהפרשה לא נאמרה על ידי משה, הן כל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבינו ע"ה, אלא הכוונה לסיבה שמחמתה נאמרה הפרשה, שזכו אלו שתאמר על ידיהם ומחמתם).

אך לכא' יש להבין בעיקר הדבר מה טענה היא זו, הרי הלכה פסוקה היא שבמקרים כאלו אין את דיני התורה, וכי רצו האנשים ובנות צלפחד לחדש להם דין חדש. כל הגריעותא קיימת רק כאשר אמור להגיע להם משהו ולבסוף הוא אינו מגיע, אך כאן מה מגיע להם. ואדרבה, מאי שנא מקרח שטען שגם הוא חושק בכהונה ועל כך השיבו לו 'גבולות חלק הקב"ה בעולמו', ולא היתה לו רשות לעלות וליראות יותר מכפי הראוי לו.

ועל כרחק המבואר בזה **שעצם השאיפה היא סיבה לזכות על ידה**, שכאשר האדם אינו מוותר וחושק להגיע למעלה למעלה זהו עצמו סיבה וזכות שבאמת יגיע, וכאשר האנשים הטמאים ובנות צלפחד לא יכלו לוותר על הזכות ליגש הלום עצם השאיפה הביאתם לזכות במה שהשתוקקו אליו, ותורה חדשה ניתנה להם מן השמיים.

והנה גבי משה רבינו מצינו במדרש בפרשתו שנתקשה במעשה המנורה והראה לו הקב"ה מנורה של אש ואעפ"כ נתקשה בעשייתה עד שעשאה על ידי השלכת הככר לאור, ולכא' אם גם לאחר שהראהו השי"ת המנורה באש נתקשה מה היה הענין